

КОНЦЕПЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕМОРІАЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ ГЕРОЇВ НЕБЕСНОЇ СОТНІ – МУЗЕЮ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ

Київ-2017

ЗМІСТ

МЕТА ДОКУМЕНТА.....	3
КОНТЕКСТ.....	5
МУЗЕОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ.....	7
ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ.....	8
МІЖНАРОДНІ КОНСУЛЬТАЦІЇ ТА АПРОБАЦІЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ІДЕЙ.....	10
НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ТА КЛЮЧОВІ ДОКУМЕНТИ.....	11
ПРИНЦИПИ ТА ЗАВДАННЯ МЕМОРІАЛІЗАЦІЇ.....	12
АНАЛІЗ КОНТЕКСТУ.....	12
ЛОКАЛІЗАЦІЯ МІСЦЯ ПАМ'ЯТІ.....	14
МЕТА.....	15
ВІЗІЯ.....	16
МІСІЯ.....	17
ТИП ЗАКЛАДУ, СТАТУТНА ДІЯЛЬНІСТЬ.....	17
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВА ФОРМА ТА СТАТУС.....	17
УПРАВЛІННЯ Й ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	18
ОСНОВНІ ЦІННОСТІ.....	18
СТРАТЕГІЧНІ АКТИВИ.....	19
СОЦІАЛЬНИЙ ЗАПИТ.....	19
ЦІЛЬОВІ АУДИТОРІЇ.....	20
МЕМОРІАЛЬНО-МУЗЕЙНИЙ КОМПЛЕКС – ЦЕ.....	21
КОЛЕКЦІЯ.....	22
ГОЛОВНА ЕКСПОЗИЦІЯ.....	23
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА СТРУКТУРА.....	25
ПРОСТОРОВО-ФУНКЦІОНАЛЬНА СТРУКТУРА.....	25
ЛОКАЦІЯ ТА БУДІВЛЯ.....	26
МЕЖІ ДІЛЯНКИ ПРОЕКТУВАННЯ (СХЕМА).....	28
ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ АРХІТЕКТУРНОЇ ПРОГРАМИ.....	29
АНОТАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ.....	31

Національний меморіальний комплекс Героїв Небесної Сотні – Музей Революції Гідності (далі Меморіально-музейний комплекс) – багатофункціональна музейна науково-дослідна, культурно-освітня та науково-методична державна інституція, яка належить до сфери управління Українського інституту національної пам'яті.

Меморіально-музейний комплекс створено розпорядженнями Кабінету Міністрів України «Про утворення державного закладу «Меморіальний комплекс Героїв Небесної Сотні – Музей гідності» від 18 листопада 2015 р. №1186-р та «Про внесення змін до розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 листопада 2015 р. №1186» від 23 листопада 2015 р. №1230-р.

Меморіально-музейний комплекс започатковано громадською ініціативою «Музей Майдану/Музей Свободи», яка працювала над концепцією Музею, збирала артефакти та свідчення, забезпечувала зберігання, дослідження й популяризацію об'єктів, предметів і місць, пов'язаних із подіями Майдану.

МЕТА ДОКУМЕНТА

Цей документ визначає концептуальні засади новостворюваного Національного меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні – Музею Революції Гідності, присвяченого вшануванню пам'яті полеглих за права людини, гідність народу та незалежність України; висвітленню боротьби українців за незалежність, справедливість, відповідальність, права людини; розумінню свободи як культурної/суспільної цінності та її проявів в історії України останніх років. У фокусі експозицій і програм Меморіально-музейного комплексу – громадські протести, які відбулися взимку 2013/2014 років, та їхній вплив на політичне, соціальне, економічне і культурне життя України.

Цей документ базується на матеріалах серії зустрічей та робочих дискусій із громадськими активістами, діячами культури та відповідними посадовцями й фахівцями в Україні та за кордоном, навчальних поїздок і культурно-освітніх заходів у 2014–2017 роках, які було покладено в основу попередніх документів – двох концепцій і Стратегії розвитку Меморіально-музейного комплексу.

Проект Концепції музеєфікації феномена Майдану (подій 2013–2014 років, пов'язаних із боротьбою українців за права людини та громадянські права, які одержали назву Євромайдану або Революції гідності) є першим підсумком діяльності робочої групи, сформованої спільним рішенням Міністерства культури України та виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) від 30 квітня 2014 року № 257/5.

Роботу над проектом Музею Майдану ініціювали в січні 2014 року Василь Рожко, Ігор Пошивайло, Микола Скиба, Андрій Котлярчук, Тимур Бобровський та Катерина Чуєва за підтримки Самооборони Майдану, а згодом – Українського національного комітету Міжнародної ради музеїв (ICOM) та Українського національного комітету Блакитного щита. До ініціативної групи долучалися волонтери ініціатив Майдану – Бібліотеки Майдану, Мистецької сотні та ін. До першої офіційної робочої групи, окрім ініціаторів, увійшли представники

Міністерства культури України (перший заступник міністра Олеся Островська-Люта), Українського інституту національної пам'яті (голова Володимир В'ятрович, заступник голови Олександр Зінченко, керівник музейного напрямку Анастасія Гайдукевич), музейні працівники та громадські активісти з Національного художнього музею (директор Марія Задорожна), Музею Івана Гончара (заступник директора Ігор Пошивайло), незалежні експерти й науковці (Володимир Єрмоленко, Михайло Мінаков та інші).

Проект Концепції музеєфікації передбачав продовження співпраці із цими та іншими ініціативами і став результатом взаємодії фахівців музейної та пам'яткоохоронної справи, громадських активістів, мистецтвознавців, істориків і менеджерів культури. Над текстом концепції у квітні–липні 2014 року працювали Тимур Бобровський, Володимир В'ятрович, Ростислав Карандеєв, Лідія Карпенко, Алла Киридон, Ігор Пошивайло, Василь Рожко, Катерина Романова, Микола Скиба, Катерина Чуєва, Микола Яковина.

У 2015 році утворилася розширена громадська ініціатива «Музей Майдану/Музей Свободи», яка переосмислила початкову концепцію, обговорила й розробила оновлений концепт Меморіально-музейного комплексу. Група об'єднала ініціаторів створення Музею Майдану та представників аналітичної компанії pro.mova (Євгена Глібовицького, Олександрю Бакланову, Олесю Островську-Люту).

Концептуальні засади напрацювань апробували під час пілотних виставок, присвячених феноменові українських Майданів та свободі як фундаментальній категорії людського духу:

- «Свобода» (Національний художній музей України, жовтень – листопад 2014);
- «Творчість свободи» (Музей Івана Гончара, жовтень 2014 – лютий 2015). Окремі експозиції в межах цього проекту завдяки підтримці МЗС України було представлено в Парижі (березень 2015) та Варшаві (червень–вересень 2016);
- мультимедійна виставка «Майдан: від незалежності до Свободи» (Музей історії міста Києва, жовтень 2015 – січень 2016).

У 2017 році наказом Українського інституту національної пам'яті було створено експертну робочу групу з представників органів державної влади, експертного середовища та громадськості для випрацювання проекту Концепції Національного меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні – Музею Революції Гідності на виконання рішення Організаційного комітету з питань розвитку Національного меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні – Музею Революції Гідності. До її складу увійшли: Бакланова Олександра – консультант зі стратегії та управління змінами, співзасновниця Несторівської та Унівської міждисциплінарних експертних груп; Бобровський Тимур – археолог, пам'яткоохоронець, член ініціативної групи «Музей Майдану / Музей Свободи»; Бондар Анна – заступник директора Департаменту містобудування та архітектури Київської міської державної адміністрації; Бондарчук Володимир – голова ГО «Родина Небесної Сотні»; ван Ворен Роберт – голова ГО «Фонд збереження історії Майдану»; В'ятрович Володимир – голова Українського інституту національної пам'яті; Гайдукевич Анастасія – начальник відділу музейної справи Управління інституційного забезпечення політики національної пам'яті Українського інституту національної пам'яті – секретар експертної робочої групи; Гурик Ігор – голова правління БФ «Майдан Гідності»; Гуріан Елейн – музейний експерт, экс-заступник директора Меморіального музею Голокосту та Національного музею американських індіанців у Вашингтоні, экс-

заступник Секретаря Смітсонівського інституту (США); Дяченко Сергій – музейний фахівець, краєзнавець, архітектор, експерт низки проектів ЄС у сфері музейної справи та культури; Зінченко Олександр – історик, публіцист, співзасновник сайту «Історична правда», автор та ведучий проекту «Розсекречена історія», UA:Перший, член ініціативної групи «Музей Майдану / Музей Свободи»; Мазурик Зеновій – музейний експерт, віце-президент ІКОМ Україна»; Мельник Ольга – керівник відділу музейної справи НКММК «Мистецький Арсенал»; Мусієнко Наталя – провідний науковий співробітник Інституту проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України; Нахманович Віталій – провідний науковий співробітник Музею історії міста Києва, відповідальний секретар Громадського комітету для вшанування пам'яті жертв Бабиного Яру; Норріс Лінда – музейний експерт, директор програм глобальних мереж Міжнародної коаліції місць сумління (США); Осьмак Владислава – культуролог, член Ради громадських експертів конкурсу «Територія Гідності»; Піоро Владислав – музейний експерт, голова правління ГО «Український центр розвитку музейної справи»; Пошивайло Ігор – генеральний директор Національного меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні – Музею Революції Гідності, голова правління ГО «Музей Майдану», член Комітету ІКОМ зі збереження культурної спадщини в надзвичайних умовах – голова експертної робочої групи; Рожко Василь – член правління ГО «Музей Майдану», голова Музейної ради України при Мінкультури; Романова Катерина – старший науковий співробітник Музею історії міста Києва; Скиба Микола – директор ГО «Агенція культурних стратегій», експерт напрямку «Освіта» Українського інституту майбутнього; Чуєва Катерина – заступник генерального директора Національного музею мистецтв імені Богдана і Варвари Ханенків, член Комітету ІКОМ меморіальних музеїв пам'яті жертв злочинів (ІСМЕМО).

КОНТЕКСТ

У період між 1990 та 2014 роками Україна була свідком великої кількості рухів, які описано в цьому документі як рухи за свободу. Фактично всі вони географічно зосереджувалися навколо київського майдану Незалежності (який зазвичай називають «Майдан») та інтелектуально – навколо ідеї індивідуальної й колективної свободи вибору як базової соціальної цінності.

Боротьба громадян України за свої права, яка одержала назву Революція Гідності або Майдан (Євромайдан), стала наймасштабнішою подією в новітній історії України й логічним продовженням боротьби за права людини та громадянські права, зокрема «першого Майдану» 1990 року – Революції на граніті, яка була важливим чинником здобуття Україною незалежності, та Майдану 2004 року (Помаранчевої революції). Українці захищали своє право вибору та відстояли європейський вибір для своєї держави; Революція Гідності продовжилася захистом незалежності й територіальної цілісності Української Держави на сході країни.

Вихід людей на вулиці в листопаді 2013 року після відмови уряду підписати угоду про асоціацію з Європейським Союзом більшість експертів визначають як цивілізаційний вибір. Продовження громадських протестів і самоорганізація суспільства на протигагу тиску з боку держави та єднання громадян для захисту України від військової агресії на сході країни свідчать про надзвичайну важливість цього вибору.

Усі Майдани, а також захист східних областей України – це вияв боротьби українців за свободу, національну й особисту, що є невід'ємними ланками ширшого процесу –

українського визвольного руху, який зазнав протягом минулого століття різних трансформацій та розвивався у формі як збройної, так і ненасильницької боротьби.

Майдан – традиційна форма по можливості мирного колективного протесту української громади у відповідь на порушення прав людини і громадянина та з питань, що мають загальнонаціональне значення. Проходить у форматі багатомісячного мирного стояння з розгортанням наметових містечок та проведення час від часу організованої ходи з метою продемонструвати масовий волевияв, мільйонних народних віче та спільних молитов предсатвників різних конфесій. Характеризується відмовою учасників від особистого заради досягнення спільних цілей; багатонаціональністю, багатомовністю, полірелігійністю, позакласовістю; високим рівнем горизонтальної самоорганізації, розвинутою демократією, широкими можливостями самореалізації та відсутністю єдиного лідера. Вирізняється унікальною готовністю учасників ділитися їжею, одягом, медикаментами та надавати притулок; масовим волонтерством і грошовими жертвами, відсутністю погромів, повагою до приватної власності, суворим дотриманням сухого закону та потужним вибухом народної винахідливості і сатиричної творчості.

Сукупність подій та зусиль, що утворили основу феномена Євромайдану, не мають сьогодні однозначного тлумачення й оцінки, але, безумовно, можна констатувати: Майдан став своєрідним епіцентром кардинальних змін у країні та символом патріотизму і жертвовності. Він запустив процес не лише трансформації політичної сцени, а й соціальних та культурних перетворень. Очевидно, що наслідки цього вибуху гніву та сплеску гідності, який вивільнив колосальну суспільну енергію, даватимуться взнаки не одне десятиліття як у геополітичному вимірі, так і у внутрішніх соціально-політичних відносинах. Значущість і масштаб події, пам'ять про сотні людей, які заплатили життям за свій вибір та активну громадянську позицію, зумовлюють потребу її всебічного осмислення й дослідження, збереження та презентації історичної пам'яті.

На думку українського історика Ярослава Грицака, ми маємо справу з поточною революцією, яка не зреалізувалася в 90-х роках ХХ століття. Однією з причин цього є відсутність достатнього відображення та розуміння природи таких соціальних рухів. Спроби створити інституцію, основною дослідницькою тематикою якої була б історична пам'ять (наприклад нещодавно відновлений Український інститут національної пам'яті), до сьогодні було зорієнтовано більше на професіоналів, аніж на широку аудиторію.

Однак за цих умов існує потреба у відкритій публічній інституції, що стане платформою для вшанування пам'яті полеглих за незалежність України борців, рефлексії над питаннями свободи та майданівських рухів. Ідеться про осмислення масштабних історичних процесів, а не лише окремих подій, політичних чи соціальних вимог. Така інституція мала б на меті також сприяти патріотичному вихованню українців, надихнути на самостійне відповідальне мислення та дії й водночас зберегти поняття свободи та позитивної взаємодії на політичному порядку денному. Меморіально-музейний комплекс є оптимальним типом інституції, що взаємодіє з вищеописаним контекстом, оскільки має такі характеристики:

- відритий для публіки;
- його місію сконцентровано навколо освітніх потреб широкої аудиторії;
- зберігає (наприклад автентичні об'єкти з Майданів, особисті історії суб'єктів подій),

показує й пояснює;

- слугує дослідницькою та дискусійною платформою для науковців, інтелектуалів, діячів культури й активістів;
- його програма та проекти настільки ж символічні, наскільки й практичні.

Універсальним комплексним форматом для збереження колективної пам'яті й водночас для роботи з актуальними суспільними процесами та практиками є меморіалізація і музеєфікація. Створення Меморіально-музейного комплексу передбачатиме локалізацію місць пам'яті й заснування багатофункціональної платформи для збереження та дослідження матеріальних і нематеріальних свідчень про події та учасників Революції Гідності, а також для дальшого розвитку започаткованих Майданом конструктивних суспільних практик. Отож Музей Революції Гідності у складі Меморіально-музейного комплексу стане першим музеєм в Україні, що фактично фокусується на сучасному суспільстві, суспільних процесах і практиках.

Світовий музейний досвід свідчить про широкі можливості музеєфікації переламних для суспільства подій. Важливими у контексті створення Національного меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні – Музею Революції Гідності є досвід таких відомих інституцій музейного типу та місць пам'яті, як:

- Європейський центр «Солідарність» (Гданськ, Польща);
- Музей Варшавського повстання та маркування на вулицях міста подій, пов'язаних із Варшавським гетто (Варшава, Польща);
- Меморіальний музей Голокосту (Вашингтон, США);
- Музей Берлінського муру (Берлін, Німеччина);
- позначення на вулицях міста Касселя місць, пов'язаних із жертвами Кришталевої ночі (Кассель, Німеччина);
- Музей апартеїду (Йоганнесбург, ПАР);
- Музей радянської окупації (Рига, Латвія);
- Музей 11 вересня (Нью-Йорк, США);
- Музей Чорнобиля (Київ, Україна);
- Музей Голодомору (Київ, Україна).

МУЗЕОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ

Сучасні музеї є багатовимірним простором, який у добу «економіки знань» та «суспільства, що вивчає» дає імпульс творчості й інноваціям, що визначає перспективи урбаністичного та сільського середовищ, моделює ландшафти пам'яті та світогляду як далекого минулого, так і сучасності. Конкурувати з індустрією розваг та дозвілля, яка зростає, новими технологіями, що змінюють концепції часу та простору, ідентичності й культури, можуть лише музеї, здатні динамічно змінюватися, мобілізувати свій потенціал і трансформувати його у креативність, інтерактивність, залученість до ефективного обміну інформацією, знаннями та досвідом.

У сучасних умовах традиційні (в разі України радянські та пострадянські) форми й підходи втрачають ефективність, тому актуальним є пошук нових форм взаємодії музейних закладів з аудиторією, дієвих культурних механізмів відбору та передачі традиційних і новостворюваних цінностей, актуалізації історико-культурної спадщини та сучасної історії, активізації громадських ініціатив, переосмислення важливих подій і збереження пам'яті про них.

Відповідно стратегічні активи новостворюваного Меморіально-музейного комплексу також фокусуються здебільшого на інтересах і цінностях громадян, адже йдеться про пам'ять, яку музей зберігає, людей, яких у ньому вшановують, колекції, про які він дбає, ідеї, які він генерує, та репутацію, яку музей захищає.

Подібні цінності формулюються самим часом, коли музеї чутливіше реагують на потреби різноманітних груп суспільства, зміщуючи свою увагу з простої презентації об'єктів на глибоку інтерпретацію їх, полінаративність та надання цінного досвіду, влаштовуючи експозиції, які зосереджуються на людині, орієнтуються на ідеї та контекст.

У світовій практиці музеї «живої пам'яті» створюють за принципом охоплення різних поглядів, наявності багатьох рішень і відкритості щодо майбутніх змін.

Важливим у процесі створення Меморіально-музейного комплексу є використання метафоричного підходу до висвітлення подій, адже його майбутніми відвідувачами будуть люди, які не матимуть безпосереднього стосунку до подій зими 2013–2014 років.

Тому Меморіально-музейний комплекс має стати змістовною відповіддю на виклики й можливості в презентації та інтерпретації національно визначальних подій, сучасним закладом нового типу, місцем живих історій і правдивих свідчень, вмістищем колективної пам'яті та лабораторією її переосмислення, платформою формування громадянського суспільства, громадського діалогу, примирення, консолідації, засобом виховання свідомих та активних громадян, які мають продовжувати свою боротьбу за мету, поставлену Майданами.

ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ

Важливим внеском у громадянський спротив під час Євромайдану стала співпраця музейників та активістів, які вже взимку 2013–2014 років усвідомили, що розгортання громадянського протесту набуває історичного масштабу й суспільного значення, що розуміння свободи як культурної та суспільної цінності має унікальні вияви в новітній історії держави. Активісти групи закликали подбати про збереження для нащадків унікальних свідчень і розпочали просвітницьку польову роботу на барикадах та в медіа-просторі, переконуючи, що до таких свідчень може належати чи не кожен предмет, який опинився в центрі подій, кожне явище, яке постало у процесі боротьби громадян за свої права й свободу, кожна емоція, радість та біль.

Так у січні 2014 року виникла ініціатива «Музей Майдану», яка восени 2014 року об'єдналася з ініціативою Аналітичного центру pro.tova «Музей Свободи». У березні 2015 року було засновано громадську організацію «Музей Майдану». Основним завданням об'єднаної

ініціативи стало збереження пам'яті про події та людей Євромайдану й Революції Гідності, зокрема шляхом збирання свідчень, документів, усних історій і предметів, охорони меморіальних місць та об'єктів.

На різних етапах створення Музею Майдану підтримали Самооборона Майдану, родини Героїв Небесної Сотні та низка ініціатив – Бібліотека Майдану, Пошта Майдану, Автомайдан, «Майдан-прес-центр» та інші, а також Український інститут національної пам'яті, Міністерство культури України, Київська міська державна адміністрація, Національний центр народної культури «Музей Івана Гончара», Національний заповідник «Софія Київська», Музей історії міста Києва, Національний музей історії України у Другій світовій війні, ГО «Агенція культурних стратегій», Український комітет ІКОМ, Український комітет Блакитного щита.

Починаючи із січня 2014 року громадська ініціатива «Музей Майдану/Музей Свободи» збирила понад дві тисячі артефактів, документів, світлин та усних свідчень, які становитимуть основу Меморіально-музейного комплексу Героїв Небесної Сотні – Музею Революції Гідності, реалізувала низку виставкових проєктів в Україні й за кордоном, провела консультації з експертами-музейниками світового рівня, взяла участь у навчальних поїздках із вивчення міжнародного досвіду та проаналізувала тенденції розвитку «музеїв пам'яті» й викликів, що стоять перед ними.

Активними ініціаторами та учасниками процесів меморіалізації подій Революції Гідності постали родини Героїв Небесної Сотні та потерпілі й поранені на Майдані.

Виклики при створенні Музею було пов'язано передусім із відсутністю його цілісної концепції та офіційного статусу, браком людських і фінансових ресурсів, належного досвіду та практики «меморіалізації» сьогодення, тісної співпраці громадських ініціатив. У квітні 2014 року спільним рішенням Міністерства культури й Київської міської державної адміністрації «Про музеєфікацію героїчних подій, пов'язаних з боротьбою українських громадян за права людини та встановлення народовладдя в Україні (2013–2014 рр.)» було створено робочу групу з істориків, музейників, пам'яткоохоронців, архітекторів і посадовців. На них поклали завдання здійснити комплекс заходів із виявлення, фіксування, дослідження та документування пам'ятних об'єктів (включно з нематеріальними), які відображають згадані події, та розробити проєкт концепції майбутньої інституції.

У 2014–2015 роках Київська міська державна адміністрація із широким залученням експертів та громадськості провела Міжнародний відкритий конкурс «Територія Гідності/Terra Dignitas», що став іще одним важливим актом синергії влади й громадськості у меморіалізації подій на Майдані.

Конкурс «Територія Гідності/Terra Dignitas» визначив підходи до меморіалізації революційних подій у просторі міста Києва, а саме новітні форми відображення пам'яті про події, що відбулися, й також сформував бачення територіального розміщення комплексу (Алея Героїв Небесної Сотні) та його принципові складники. Конкурс мав на меті формування в публічному просторі центральної частини м. Києва умов для розгортання мирних соціальних практик Майдану, нових стосунків між людьми, які базувалися на гідності, взаємодопомозі, соціалізації. Унікальність процедури проведення конкурсу, яка тривала 1,5 року, – в широкому публічному обговоренні процесу формування конкурсного завдання (6 місяців щотижневих

обговорень, 35 публічних заходів, понад 1650 відвідувачів, опитування киян наживо на Майдані в червні 2014 року – 1000 опитаних), а також публічне обговорення конкурсних проектів – виставка 149 проектів на Майдані просто неба та народне голосування, в якому взяли участь 10 000 осіб. В організації конкурсу взяли участь понад сто волонтерів – так звана конкурсна сотня.

Конкурс «Територія Гідності/Terra Dignitas» набув міжнародного розголосу – під час проведення конкурсу сайт terradianitas.kqa.gov.ua відвідали понад 20 000 користувачів зі 116 країн світу, було отримано проекти з 14 країн світу, визначено переможців конкурсу в чотирьох номінаціях із семи країн світу. Це була перша спроба усвідомлення того, що відбулося на Майдані, за що загинули люди, й того, яких змін у міському просторі ми потребуємо. Переможці I номінації конкурсу – авторський колектив із Тайваню – відзначили: «Одразу після революційних подій ви вирішуєте, що вам зробити з простором, який надалі впливатиме на вас. Це – унікальний випадок у світі!»

На початку 2016 року громадська ініціатива одержала шанс інституалізуватися в Меморіальний комплекс Героїв Небесної Сотні – Музей Революції Гідності, створений розпорядженнями Кабінету Міністрів України на виконання Указу Президента України.

МІЖНАРОДНІ КОНСУЛЬТАЦІЇ ТА АПРОБАЦІЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ІДЕЙ

Актуальність та особливості створення Музею, шляхів збереження й презентації сучасної історії обговорювалися з експертами міжнародного рівня, зокрема Ліндою Норріс (фулбрайтівським стипендіатом, автором блогу *Uncataloged Museum*, США), Сарою Блюмфільд (директором Меморіального музею Голокосту у Вашингтоні, США), Елейн Ґуріан (екс-заступником директора Національного музею американських індіанців у Вашингтоні, екс-заступником секретаря Смітсонівського інституту, США), Йоганнесом Расмуссеном (секретарем *Baltic Initiative and Network*, Данія), Базилем Керським (директором Європейського центру «Солідарність», Польща), Збігневом Ґлюзою (керівником центру «Карта», Польща) та іншими.

Концептуальні ідеї новостворюваного музею висвітлено зокрема на міжнародній конференції Альянсу американських музеїв у Сіетлі (травень 2015), на річній конференції Фонду Принца Клауса (Амстердам, 2015), на Смітсонівській конференції в Національному музеї історії (жовтень 2015), на конференції ІКОМ «Музеї на лінії вогню: крок від жертви до миротворця» (Кишинів, жовтень 2015), під час навчальних поїздок до Польщі за програмою «Study Tour to Poland» (Варшава, Ґданськ, 2014, 2015), на конференціях Комітету ІКОМ меморіальних музеїв пам'яті жертв злочинів (ІСМЕМО) (Мюнхен, 2015; Мілан, 2016).

Значення створення музейно-меморіального комплексу, зокрема для міжнародної спільноти, проілюстроване зацікавленням щодо цього проекту з боку не лише популярних інформаційних мас-медіа – «Української правди» («Яким має бути Музей Майдану/Музей Свободи?»), «The New York Times» («Unfinished Revolution: The Artists Soldier On Ukrainians Turn to the Arts in a Time of Upheaval»), «Aljazeera» («The Museum of Maidan to be Opened in Ukraine»), «KyivPost» («Maidan Museum to Open in Kyiv, if Funding Comes»), а й фахових видань та блогів – журналу «Музейний простір» (№ 1, 2014), *Smithsonian.com* («Ukrainian Protesters Are Already Establishing a Museum for Maidan Artifacts»), *Victoria and Albert Museum blog*

(«Museums and Protest»), *Musing on Culture blog* («Museums in Ukraine: Learning to be with the people»), *Museums, Politics and Culture blog* («Our History Museums will include the Events of These Days»), *The Uncataloged Museum blog* («Mid-Revolution: Ukrainian Museum Updates») та інших.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ТА КЛЮЧОВІ ДОКУМЕНТИ

- Закон України «Про культуру» від 14.12.2010 р. № 2778-VI.
- Закон України «Про музеї та музейну справу» від 29.06.1995 р. № 249/95-ВР.
- Указ Президента України «Про вшанування подвигу учасників Революції гідності та увічнення пам'яті Героїв Небесної Сотні» від 11.02.2015 р. № 69/2015.
- Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про утворення державного закладу «Меморіальний комплекс Героїв Небесної Сотні – Музей Революції гідності» від 18.11.2015 р. № 1186.
- Указ Президента України «Про надання державному закладу «Меморіальний комплекс Героїв Небесної Сотні – Музей Революції гідності» статусу національного» від 12.04.2016 р. № 138/2016.
- Указ Президента України «Про відзначення у 2016 році Дня Гідності та Свободи» від 06.10.2016 р. № 436/2016.
- Указ Президента України «Про Організаційний комітет з питань розвитку Національного меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні – Музею Революції Гідності» від 04.04.2017 р. № 98/2017.
- Указ Президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки» від 13.10.2015 р. № 580/2015.
- Рішення Київської міської ради «Про надання дозволу на розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки Національному меморіальному комплексу Героїв Небесної Сотні – Музею Революції Гідності на Алеї Героїв Небесної Сотні (Інститутська), 3 у Печерському районі м. Києва для будівництва, експлуатації та обслуговування меморіально-музейного комплексу» від 09.02.2017 р. № 815/1819.
- П. 6² Прикінцевих положень Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011 р. № 3038-VI.
- Протокольне рішення Організаційного комітету з питань розвитку Національного меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні – Музею Революції Гідності від 13.04.2017 р.
- Проект Концепції музеєфікації феномена Майдану (подій 2013–2014 років, пов'язаних із боротьбою українських громадян за права людини, що отримали назву Євромайдану або Революції гідності) згідно зі спільним рішенням Міністерства культури України та виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) від 30.04.2014 р. № 257/5.
- Облікова документація (картки та паспорти) на об'єкти культурної спадщини «Місце бойових дій та масової загибелі громадян в районі вул. Інститутської у м. Києві під час акцій протесту у лютому 2014 року» (охоронний номер 946-Кв) та «Місце бойових дій та

масової загибелі громадян в районі вул. Грушевського у м. Києві під час акцій протесту у лютому 2014 року» (охоронний номер 937-Кв) (внесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України як пам'ятки історії місцевого значення, наказ Міністерства культури від 15.10.2014 р. № 869).

- Проект Концепції «Музею Свободи» від травня 2015 р.
- Стратегічне бачення розвитку Національного меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні – Музею Революції Гідності на середньострокову перспективу (2016–2021 рр.) від 07.09.2016 р.
- Першочерговий план розвитку Національного меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні – Музею Революції Гідності (2016–2017 рр.) від 07.09.2017 р.
- Дорожня карта будівництва Національного меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні – Музею Революції Гідності від 03.01.2017 р.
- План Національного меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні – Музею Революції Гідності щодо організації заходів із забезпечення вшанування подвигу учасників Революції Гідності та увічнення пам'яті Героїв Небесної Сотні від 21.03.2017 р.
- Стратегічний план Міжнародної ради музеїв (ІКОМ) на 2016–2022 рр.
- Результати консультацій з експертами міжнародного рівня в 2014–2016 рр.
- Результати проектів, опитування відвідувачів та апробації освітніх програм на тимчасових виставках ініціативи «Музей Майдану/Музей Свободи» у 2014–2016 рр.

ПРИНЦИПИ ТА ЗАВДАННЯ МЕМОРІАЛІЗАЦІЇ

Меморіалізація здійснюється згідно з принципами збереження автентичності об'єктів, автентичних артефактів, документальної достовірності, цілісності, функціональності та багатшаровості зібраної інформації, пріоритетності збереження архітектурно-культурного й ландшафтного середовища (з відповідним комплексом заходів, спрямованих на локалізацію, охорону місць пам'яті та маркування об'єктів).

АНАЛІЗ КОНТЕКСТУ (стратегічне середовище у 2016 році)

Слабкі сторони та загрози:

- відсутність досвіду й успішних практик у сфері меморіалізації та музеєфікації «гарячої» історії в Україні;
- перестороги громадськості щодо музеєфікації Майдану;
- фінансово-економічна криза в державі;
- відсутність бюджетного фінансування на створення та розвиток музейно-меморіального комплексу (фінансування лише захищених статей: зарплата й нарахування; оплата комунальних послуг); відсутність фінансування з державного бюджету поточних і капітальних ремонтів, нового будівництва, закупівлі експонатів, придбання обладнання, провадження наукової та видавничої діяльності, службових відряджень;
- здійснення діяльності в умовах часткової окупації території України та війни на сході;

- труднощі із залученням позабюджетних коштів через значне погіршення фінансової індивідуальної та корпоративної спроможностей у країні й відповідне зменшення можливостей для підтримки музейних закладів;
- відсутність підтримки музейних ініціатив із боку державної та міської влади: гальмування прийняття та виконання рішень щодо відведення під будівництво музею земельної ділянки на Алеї Героїв Небесної Сотні, 3–5, передачі наявних і визначених експертним колом та громадськістю будівель для тимчасового розміщення музею;
- відсутність приміщення для адміністрації, персоналу, фондосховища, експозиції, реалізації культурних та освітніх програм, громадського простору;
- загроза наявній колекції майданівських артефактів та документів через відсутність належних умов збереження й охорони;
- вимушений обмежений доступ до наявної колекції майданівських артефактів та документів;
- стихійність меморіалізації та несистемність музеєфікації на місцях подій Революції Гідності;
- зрив першочергових заходів з охорони нерухомих об'єктів культурної спадщини;
- трансформація та руйнування автентичної території пам'яток;
- відсутність гідного місця й форм ушанування пам'яті Героїв Небесної Сотні та учасників Революції Гідності;
- «замороження» імплементації результатів міжнародного конкурсу «Територія Гідності».

Сильні сторони та сприятливі чинники:

- світова практика скорочення дистанції між подією та її меморіалізацією;
- зацікавленість подіями та наслідками Революції Гідності з боку світової (в тому числі фахової) спільноти;
- локація меморіальних місць і пам'яток у серці столиці України;
- наявність будівель та місць, які можуть у перспективі стати експозиційними площами музейно-меморіального комплексу;
- унікальне зібрання (близько 2000 одиниць збереження включно з «Йолкою», «Різдвяною шопкою», скульптурою Роті «Нова Україна», серією полотен «Україна майбутнього», «Ланосом» автомайданівця, касками Героїв Небесної Сотні та ін.);
- об'єкти культурної спадщини, пов'язані з подіями Революції Гідності, внесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України;
- набуття Меморіально-музейним комплексом статусу національного і фінансування з державного бюджету;
- формування високопрофесійного трудового колективу з осіб різних спеціальностей, більшість яких були учасниками Майдану або залучені до створення музею на громадських засадах;
- об'єднана ініціатива засновників (ГО «Музей Майдану», pro.tova, Український інститут національної пам'яті);
- широке коло зацікавлених сторін («Музей Майдану/Музей Свободи», ГО «Родина

Героїв Небесної Сотні», Бібліотека Майдану, Реанімаційний пакет реформ, Пошта Майдану, Мистецька сотня Майдану, Спілка художників Українського дому, Відкритий університет Майдану, Кабінет Міністрів України, Адміністрація Президента України, КМДА);

- динамічне формування кола партнерів, друзів і симпатиків музейно-меморіального комплексу («MyMedia», «Bigmedia», Музей Івана Гончара, Національний художній музей, Український інститут культурних досліджень, Український кризовий медіацентр та ін.);
- міжнародна індивідуальна, інституційна та експертна підтримка (ICOM, ICOMOS, ICCROM, *Smithsonian Institution*; Елейн Гуріан, Лінда Норріс, Сара Блумфільд, Грейс Магоней (США); Роберт ван Ворен, Франклін ван дер Полс (Нідерланди); Йоганнес Расмуссен (Данія); Збігнев Глюза, Базиль Керський (Польща);
- активне вивчення міжнародного досвіду, аналіз прототипів та аналогів (у межах програми «Study Tour to Poland», міжнародних семінарів та тренінгів);
- наявність концептуально-архітектурних проектів (конкурс «Територія Гідності»);
- апробовані елементи музейних виставок і програм (див. стор. 4);
- системна робота з фіксації та оприлюднення свідчень учасників Майдану (проект Українського інституту національної пам'яті «Майдан: усна історія» та проект Фонду збереження історії Майдану «Усні історії Майдану»);
- потужний ресурс медійних, документальних, мистецьких та архівних матеріалів.

ЛОКАЛІЗАЦІЯ МІСЦЯ ПАМ'ЯТІ

Локалізацію місця пам'яті пов'язано з окресленням міського простору, в якому відбувалися найважливіші події 2013–2014 років. Це ділянки київської міської забудови, що перетворилися спочатку на арену мирного громадянського протесту, а потім – силового протистояння.

Цей простір охоплює такі території у центральній частині міста:

- Європейська площа з будівлею Українського дому, готелем «Дніпро», майдан Незалежності з будівлями Будинку профспілок, Національної музичної академії імені П.І. Чайковського, ТРЦ «Глобус», прилеглі ділянки вулиці Хрещатик із будівлями Федерації профспілок, Головнопошти та Київської міської ради, Пасажу, вулиць Лютеранської та Прорізної;
- колишня вулиця Інститутська з будівлями Жовтневого палацу та готелю «Україна»;
- вулиця Грушевського з будівлями Національної парламентської бібліотеки України, інститутів Національної академії наук України, стадіону «Динамо» та Національного художнього музею України, Петрівська алея;
- вулиця Банкова як місце проведення акцій масового протесту й розташування наметового містечка протестувальників, барикад, штабів громадських організацій та ініціатив, пунктів медичної допомоги, зон активного силового протистояння та бойових дій, загибелі громадян;

- Михайлівська площа з будівлями Михайлівського золотоверхого монастиря, прилеглі ділянки Софійської площі й вулиць Великої Житомирської, Володимирської, Костьольної, Трьохсвятительської та Михайлівської як місце проведення акцій масового протесту, бойових дій та розташування наметового містечка протестувальників, пунктів медичної допомоги, загибелі громадян;
- Маріїнський парк із будівлею Верховної Ради України, прилеглі ділянки вулиці Грушевського з будівлями Кабінету Міністрів України та Будинку офіцерів, вулиць Шовковичної, Садової та провулку Кутузовський як місце проведення акцій протесту, розташування наметового містечка Антимайдану, пунктів медичної допомоги, зон активного силового протистояння, поранення й загибелі громадян.

У межах окресленої території є конкретні місця, пов'язані із загибеллю людей, сутичками сторін протистояння, революційні мурали тощо, а також ті, де зберігається певна кількість об'єктів, які є матеріальним свідченням згаданих подій. Тому важливо в межах такого місця пам'яті виокремити особливі ділянки, що потребують державної охорони як об'єкти нерухомої культурної спадщини, які в майбутньому може бути позначено на місцевості, та сталі елементи міського ландшафту зі слідами влучання куль (ліхтарні стовпи, дорожні знаки, елементи благоустрою та фасади будівель тощо). **Цей простір, який дає ширше та глибше розуміння подій Революції Гідності, доцільно впорядкувати й оформити в єдиному архітектурному та стилістичному вирішенні разом із простором Меморіально-музейного комплексу.**

МЕТА

Меморіально-музейний комплекс буде побудовано в столиці країни, яка в процесі свого історичного становлення та розвитку століттями обстоювала власну ідентичність, територію, цінності та права громадян, а за часів відновлення державної незалежності явила наймасовіші в історії Європи протести, захищаючи демократичні цінності та громадянські свободи.

Основна його мета – створити платформу для розвитку українського суспільства та спільних дій, базованих на:

- відображенні досвіду та явища свободи, а також його виявів у громадському житті;
- збереженні пам'яті про боротьбу за свободу в новітній історії України;
- вшануванні пам'яті Героїв Небесної Сотні та учасників Революції Гідності;
- дослідженні українських рухів за свободу останніх років;
- осмисленні місії українців у контексті загальноєвропейських цінностей;
- натхненні й мотивуванні задля самостійних відповідальних мислення та дій.

У Меморіально-музейному комплексі буде застосовано сучасні комп'ютеризовані виставкові технології та інтерактивні аудіовізуальні програми й комеморативні заходи для підсилення його історичного нарративу. Інтенсивні культурно-освітні програми вможливають поширення меседжу Меморіально-музейного комплексу далеко за його межі.

ВІЗІЯ

Національний меморіальний комплекс Героїв Небесної Сотні – Музей Революції Гідності – багатофункціональний меморіальний, музейно-методичний, дослідницький і культурно-інформаційний комплекс, який розкриває особливості демократичних процесів та боротьби українців за права й свободи, авторитетна динамічна інституція нового покоління, що базується на подіях минулого та спрямовується у майбуття.

Меморіально-музейний комплекс зберігає, досліджує, експонує та популяризує пам'ять про події, учасників і результати Революції Гідності, Помаранчевої революції, Революції на граніті, інших подій на майдані Незалежності та в інших місцях, пов'язаних із боротьбою українців за права й свободи людини та громадянські права, свободу як цінність і цивілізаційний вибір.

Поняття свободи як історичного досвіду, як філософської категорії, як соціологічного феномена, як художньої концепції тощо об'єднує людей та ініціативи. Меморіально-музейний комплекс також досліджує взаємозв'язки між поняттями свободи й соціальної відповідальності, самоорганізації, солідарності.

Меморіально-музейний комплекс бачиться центром інтелектуальної та креативної діяльності, який має зосереджувати в одному просторі активістів, митців, дослідників, інших фахівців із різних сфер, забезпечувати зустріч різних професійних і соціальних груп у своєму просторі, бути «парасолькою» для ініціатив, пов'язаних з осмисленням українського минулого та сьогодення, мати вплив на подальший розвиток країни й регіону.

МЕМОРІАЛЬНО-МУЗЕЙНИЙ КОМПЛЕКС МАЄ СТАТИ:

- символом національної єдності, патріотизму та демократичного поступу суспільства;
- відкритою, учасницькою, експериментальною інституцією національного й міжнародного значення;
- міждисциплінарною платформою збереження пам'яті про боротьбу за свободу;
- майданчиком осмислення соціальних рухів та масштабних історичних процесів;
- форумом для дискурсу щодо прав людини, свободи й ідентичності;
- школою критичного мислення та соціальної відповідальності;
- інтелектуальним і креативним осередком громадських ініціатив та спільних дій;
- центром втілення постравматичної стратегії примирення й консолідації українського суспільства;
- центром генерування нових смислів для України та вікном в українську ідентичність для світової спільноти;
- авторитетним інструментом міжнародного партнерства, культурної дипломатії та промоції України у світі.

МІСІЯ

Меморіально-музейний комплекс покликаний бути авторитетною інноваційною платформою для утвердження серед широкого загалу цінностей громадянського суспільства, з опертям на історичний досвід боротьби українців за свої права; відкритим форумом для дискусій та поширення ідей гідності й незалежності, свободи самоорганізації, сприяння активізації громадських ініціатив, консолідації та розвитку суспільства й формування відповідальності за майбутнє.

Місія здійснюється шляхом:

- вшанування тих, хто потерпів унаслідок протистояння, а також активістів та учасників протестів, а також збереження пам'яті про загиблих;
- збирання, вивчення, збереження й популяризації документальних свідчень про події Революції Гідності та осмислення феномена Євромайдану як переломного моменту в процесі історичного «дорослішання» українського суспільства, що проявилось зокрема через самоорганізацію суспільства й усвідомлення його єдності в умовах громадянського протесту та масового спротиву через порушення прав людини, та викликаних цим процесом суспільно-політичних трансформацій і соціальних інновацій;
- генерування, аналізу, усвідомлення, презентації та промоції знань про боротьбу українського народу за власні права й гідність у контексті світового руху за свободу;
- спонукання до переосмислення та усвідомлення загальнолюдських і національних цінностей, ідентичності, моральних та духовних проблем, породжених подіями Революції Гідності;
- сприяння розвитку критичного мислення, інноваційної творчості та спільним діям із метою зцілення, примирення й консолідації нації та відповідальному творенню майбутнього;
- сприяння процесу становлення громадянського суспільства в Україні шляхом створення демократичної платформи для подальшого розвитку й осмислення започаткованих Майданом конструктивних суспільних практик.

ТИП ЗАКЛАДУ, СТАТУТНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Меморіальний і музейний комплекс із функціями меморіального, науково-методичного та культурно-інформаційного центру, що забезпечує такі різновиди діяльності: комеморативну; науково-дослідну, експозиційно-виставкову, науково-просвітницьку, фондову (облік і збереження); науково-організаційну; пам'яткоохоронну; реставрацію, консервацію та експертизу; комплектування музейного зібрання; культурно-освітню; видавничу; консультаційну, реабілітаційну, рекреативну.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВА ФОРМА ТА СТАТУС

Національний музейний заклад у підпорядкуванні Українського інституту національної пам'яті.

УПРАВЛІННЯ ТА ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Керівника закладу на конкурсних засадах призначає Український інститут національної пам'яті.

При Музеї діє Наглядова та/або Піклувальна рада, що всебічно сприяє діяльності Музею.

Основне джерело фінансування Музею – державний бюджет. Додатковим джерелом позабюджетного фінансування мають стати музейна крамниця (видавнича та сувенірна продукція), арт-кав'ярня та/або кафе, оренда приміщень під культурні події, пов'язані з проблематикою музею, залучення коштів за рахунок надходжень із благодійного фонду, від кола друзів, грантів, пожертв.

ОСНОВНІ ЦІННОСТІ

Цінності, які визначають діяльність Меморіально-музейного комплексу як інституції, що сприяє розвитку громадянського суспільства, такі.

Свобода та відкритість. Незалежне місце народження ідей, діалогу та спільних дій, де зібрання, програмна діяльність і громадський простір надихають відвідувачів на відкритість, пізнання та співтворчість.

Доступність та інклюзивність. Заклад створює умови для широкого доступу до ідей, концептів, колекцій, програм, простору, команди, кола друзів. Визнає внесок усіх причетних спільнот, максимізує освітні можливості та соціальні результати.

Партнерство й довіра. Заклад прагне міждисциплінарної внутрішньої та зовнішньої співпраці за принципом взаємовигоди й довіри.

Сміливість і прийняття ризиків. Заклад підтримує експериментування в різних формах діяльності з метою створення високоякісного музейного продукту та надання відвідувачам найкращих послуг.

Критичне мислення. Заклад застосовує навички історичного аналізу для глибшого вивчення минулого й кращого розуміння сьогодення, генерування нових актуальних смислів.

Досконалість і професійність. Заклад запроваджує найвищі стандарти в управлінні персоналом, зібранням, програмами, послугами й продуктами, стимулює невинний індивідуальний та інституційний розвиток.

Лідерство та відповідальність. Заклад спроможний плекати конструктивний громадський активізм і діалог, виступати чинником змін, бути соціально відповідальним.

Гідність, чесність, чутливість. Заклад виявляє шанобливість, увагу та визнання щодо своїх відвідувачів, благодійників, прихильників, партнерів, волонтерів і співробітників. Виконує роботу зі знонайбільшою публічністю та підзвітністю.

Креативність та інноваційність. Заклад віднаходить нові можливості й інноваційні шляхи в роботі, щоб його відвідувачі почувалися зацікавленими, натхненними, збагаченими новими емоціями, знаннями, досвідом.

Гнучкість і динамічність. Заклад активно та своєчасно реагує на мінливі й специфічні потреби своїх спільнот, іде в ногу з часом.

СТРАТЕГІЧНІ АКТИВИ

ПАМ'ЯТЬ, яку заклад зберігає.

ЛЮДИ, яких заклад ушановує.

КОЛЕКЦІЇ, про які заклад дбає.

ІДЕЇ, які заклад генерує.

РЕПУТАЦІЯ, яку заклад захищає.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАПИТ

(згідно з конкурсом «Території Гідності»)

Об'єднання зусиль для досягнення мети

Існує величезний соціальний запит українців на об'єднання на всіх рівнях суспільного буття – від припинення війни на сході України до об'єднання зусиль на переговорах. Українці мають навчитися взаємодіяти між собою та гуртуватися. Треба об'єднувати країну й знаходити спільні речі, які нас єднують.

«Надбанням Майдану є комунікативна функція – створювати для людей умови, за яких ми «розчинятимемося» в соціумі, залишаючись самими собою. Люди мають відчутти консолідацію, об'єднання, не відчувати самотності й роз'єднаності. І це має бути пов'язано з повагою до історії та пам'яті» (цитата з публічних дискусій при роботі в «колах»).

Реалізація в мирному житті соціальних практик, які народилися/розвинулися на Майдані

Існує соціальний запит на відтворення в мирному житті соціальних практик, які народилися/розвинулися на Майдані. З огляду на те, що більшість із громадських ініціатив і досі діють, переключившись на допомогу воїнам в АТО або несучи й далі культурні надбання та освіту в маси у мирному житті, потрібен майданчик для їхньої подальшої роботи. Сьогодні над переосмисленням змін у суспільстві працює Відкритий університет Майдану, несуть знання Бібліотека Майдану, діють безліч мистецьких ініціатив та ініціатив зі збереження пам'яті Майдану.

Діяти, а не жалітися

Музейний заклад новітнього типу може та має стати для суспільства місцем зцілення, де через спільні дії ми долатимемо травми, пов'язані з нашою історією. Музей виступає як проміжна форма від плачу до оздоровлення через дію.

«Не треба плакати, робімо щось для майбутнього!» (цитата з публічних дискусій при роботі в «колах»).

Не повторювати помилки української історії, вчитися, ділитися досвідом з іншими

Українське суспільство відчуває незакінченість революції та серйозно занепокоєне можливістю повторної стагнації революційних змін, якої ми зазнали 2005 року після подій Помаранчевої революції. Російська агресія в Криму та на сході України відволікає від подій на Майдані, проте ми не маємо права їх забути. Ми повинні пройти уроки Революції сповна, будувати нове суспільство й поширювати цей досвід.

Живий музей

«Не створювати музей радянського зразка! Потрібен музейний заклад новітнього типу, «інформаційний мол», в якому відбуваються взаємодія, спілкування людей» (цитата з публічних дискусій при роботі в «колах»).

Новітній музей має репрезентувати цінності та етику, служити суспільству, поповнювати колекцію, бути відкритим для суспільства, працювати разом із суспільством у реальному часі, досліджувати, як переплітаються минуле й сучасність просто на наших очах.

Не допустити зникнення свідчень та пам'яті про Революцію Гідності

«Має бути створено музей артефактів Революції Гідності, які відображають події цієї революції. Треба спрямувати ініціативу на збирання документації та створення музею революції до стабілізації ситуації в країні, виконавши комплексну роботу по всіх містах України» (цитата з публічних дискусій при роботі в «колах»).

ЦІЛЬОВІ АУДИТОРІЇ

Меморіально-музейний комплекс повинен стати місцем ушанування й збереження пам'яті, місцем зустрічей, нових вражень та обговорень, де можна поставити запитання без ризику бути дискримінованим чи стигматизованим. Це – простір, де людина вчиться й розуміє ціну свободи та силу відповідальних колективних дій. Тому діти та молодь, як і викладачі та держслужбовці, будуть важливими цільовими аудиторіями.

Цільові аудиторії:

- школярі, студенти, молодь;
- родини Героїв Небесної Сотні;
- учасники Майданів, АТО та їхні родини;
- представники середнього класу;
- творча інтелігенція, інтелектуали;
- журналісти, медійники;
- дослідники й науковці;
- музейні фахівці;
- викладачі, вчителі, митці;

- туристи та гості Києва;
- члени урядових та іноземних делегацій.

МЕМОРІАЛЬНО-МУЗЕЙНИЙ КОМПЛЕКС – ЦЕ:

Меморіальний простір – місце вшанування пам'яті Героїв Небесної Сотні, ключові об'єкти якого (пам'ятник Героям Небесної Сотні та учасникам Революції Гідності, каплиця, хрест, місця загибелі майданівців, нерухомі пам'ятки та інше) мають відповідне смислове та символічне навантаження. Меморіал є не лише місцем для офіційних комеморативних заходів; це відкрите місце, де кожен у власний спосіб може віддати шану полеглим героям – покласти квіти, прочитати молитву, вшанувати загиблих хвилиною мовчання.

Експозиція, зосереджена навколо історії Майдану, пропонує кілька історій. Вона передбачає постійну виставку, а також змінний складник. Тут застосовано мультимедіа, що дає змогу як розповісти загальну історію, так і показати шлях окремої людини. Виставку можна описати словами «така, що дає досвід поринання в подію», «захоплива», «мультимедійна», «відкрита», «мультинаративна», «інноваційна».

Колекція включає оригінальні об'єкти, документи, інсталяції, свідчення, історії з Майданів, а також предмети з інших країн і контекстів. Із каталогом об'єктів можна ознайомитися в режимі онлайн, так само, як і з їхніми описами та історіями. Колекцію можна описати словами «комплексна», «дослідницька», «відкрита», «демократична», «розвивальна».

Освітні програми передбачають можливості навчання як для дорослих, так і для дітей. Існує також спеціальне відділення для садочків та правоохоронців. Програму розраховано на школи й активну співпрацю з університетами та іншими учбовими закладами. Програму можна описати словами «інноваційна», «проактивна», «виховна», «спільна», «багатовимірна», «збалансована».

Дослідницькі програми сфокусовано на кожному аспекті свободи, де Майдан є точкою інтеракції. На постійній основі працюють до 20 дослідників і до 100 «віртуальних дослідників», які отримують онлайн-доступ до ресурсів музею – до колекції, бібліотеки, праць, написаних іншими дослідниками, участі в онлайн-дискусіях і спільнотах тощо, а також офлайн-ресурсів для їхньої роботи. Програму можна описати словами «відкрита», «орієнтована на майбутнє», «міждисциплінарна», «інноваційна».

Програма публічних подій складається зі щонайменше двох тимчасових виставок на рік, щорічної конференції та низки культурно-освітніх заходів з питань, пов'язаних із поняттям свободи. Програму можна описати словами «динамічна», «фундаментальна», «міжнародна».

Спільнота, яка формується навколо Меморіально-музейного комплексу, об'єднує професіоналів та аматорів, науковців, журналістів, політичних діячів і митців, установи та приватних осіб. Спільноту можна описати словами «незалежна», «інтелектуально вільна», «проактивна», «міждисциплінарна».

Меморіально-музейний комплекс позиціонує Майдан як досвід боротьби за свободу й базується на міждисциплінарній взаємодії. Це – простір, що поширює культуру свободи та створює можливості для переосмислення цього поняття. Музей є обов'язковим місцем відвідин для жителів міста, країни й туристів, офіційних делегацій та дипломатичних представництв.

КОЛЕКЦІЯ

Музей Революції Гідності як складник Меморіально-музейного комплексу зберігає, вивчає та представляє колекцію історичних об'єктів, пов'язаних із рухом за свободу, в тому числі України, – Майдану 2013–2014 років і попередніх Майданів. Це створює умови для переживання різноманітного досвіду через виставки та інсталяції з метою допомогти відвідувачам відчувати «дух Майдану» та зрозуміти модус спільних дій.

Колекція є основою Музею. Значну кількість об'єктів зібрали українські музейники – представники низки музеїв (Національного центру народної культури «Музей Івана Гончара», Національного музею мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків, Музею історії міста Києва, Національного музею історії України у Другій світовій війні, Національного художнього музею України та ін.). Ці об'єкти має бути вивчено та в майбутньому об'єднано в єдину колекцію. Але це лише початок збирання й дослідження.

Зібрана активістами колекція включає понад 2000 предметів, близько 500 аудіо- та відеоінтерв'ю, пам'яткоохоронну документацію, документальні фотографії, книжкові видання. Речову колекцію складено з різних груп, які поповнюють донині: барикадний генд-мейд, предмети самооборони, протестне мистецтво та інші унікальні артефакти.

Серед раритетів зібрання – арт-інсталяція «Різдвяна шопка», серія живописних полотен «Майбутнє України» (розміром 200x1000, кожне з яких малювали в епіцентрі подій понад сто осіб у Києві, Донецьку та Луганську), прострілений ситілайт-бокс, 40-тонна металева конструкція «Йолки» (заввишки приблизно 30 метрів) із більш ніж 500 прапорами, постерами, слоганами та іншими предметами, двометрова копія «Йолки» зі студії «Громадського телебачення», пневмогармата, розтрощений автомобіль автомайданівця, скульптурна плита «Нова Україна» митця Роті із Франції, велосипедна конструкція із сонячною батареєю французького Гійома Аламі, «коктейлі Молотова» в електричних лампочках, начинених перцем та палахкою сумішшю, прострілені шоломи й каски Героїв Небесної Сотні.

Колекція має значну історичну, мистецьку, соціальну, культурологічну, етнологічну цінність. Її збирання та збереження є результатом громадянського активізму, соціальної відповідальності, суспільної довіри й залучення, спільної відповідальності за збереження історії та творення майбутнього. Кожен із цих предметів зберігає пам'ять і живу історію.

Поповнення колекції можливе за рахунок передачі тематичних речей від родин Героїв Небесної Сотні, поранених, волонтерів та інших учасників Революції гідності; артефактів інших громадських рухів та боротьби за свободу.

ГОЛОВНА ЕКСПОЗИЦІЯ

Головна постійна експозиція базуватиметься на об'єктах із майданівських фондів – тих, що розповідають історію українських рухів за свободу (з основним акцентом на подіях Майдану 2013–2014 рр.). Вона також висвітлюватиме історії схожих рухів з усього світу з використанням оригінальних об'єктів, пов'язаних із ними.

Тематична структура експозиції не зосереджуватиметься на хронологічному та подієвому викладі матеріалу з метою органічного інтегрування подій різного часу в різних країнах.

Експозицію буде побудовано як відкриту історію, що зачіпатиме відвідувачів із різноманітних середовищ. Вона радше надихатиме й інформуватиме, аніж даватиме готові до використання й однозначні відповіді. Відвідувач зможе сформулювати власний маршрут переміщення по виставці. Її буде відкрито як для дітей, так і для дорослих відвідувачів, а це означає, що виставка базуватиметься на рівноправних та різноманітних розповідях.

Експозиція пропонуватиме поринути в атмосферу подій та пережити певний досвід. Одне з основних завдань – допомогти відвідувачеві відчувати дух руху за свободу, майданівську атмосферу співпраці та взаємодії. В експозиції буде використано як традиційні, так і новітні засоби для того, щоб «говорити» з відвідувачем.

Принцип побудови експозиції – через предметний ряд та зафіксовані наративи передати систему цінностей і переконань, які стали рушійною силою для особистостей та спільнот, відобразити «архітектуру» самоорганізації суспільства тощо.

Можливі тематичні напрями експозиції (робочі версії):

I

- Людяність – жорстокість.
- Пацифізм – мілітаризм.
- Елітаризм – егалітаризм.
- Індивідуалізм – тоталітаризм.
- Поміркованість – радикалізм.
- Любов – ненависть.
- Офірність (жертвовність) – споживацтво.
- Патріотизм – безбатченківство.
- Солідарність – ізоляціонізм.
- Свобода – тоталітаризм.
- Гідність – безчестя.
- Творчість – безликість.
- Активність – бездіяльність.
- Толерантність – нетерпимість.
- Віра – безнадія.

II

- Протестне мистецтво й традиційні цінності.
- Культурна спадщина та новітня історія.
- Майдан як практика спроб мирного повалення диктатури.
- Майдан як майданчик послідовного застосування всіх відомих способів громадянського тиску на владу.
- Унікальна самоорганізаційна мережа: побут, медицина, поселення, ротація, матеріальна підтримка, Автомайдан, Самооборона, правозахист, організація акцій.
- Ідеологія протесту: стосунки між політиками та народом, спосіб прийняття рішень, ненасильство, відповідальність, толерантність, позапартійність.
- Майдан як актуалізація історичної пам'яті (Майданна Січ, сотні тощо).
- Європейські цінності, національна культура, світове надбання.

III

- Революція цінностей.
- Небесна Сотня.
- Події Майдану.
- Міфи Майдану.
- Символи Майдану. Феномени Майдану.
- Самоорганізація.
- Віче. Кухня.
- Самооборона Майдану. Рада сотників Майдану.
- Велике і мале коло Майдану.
- Правий сектор. Ультраси. Афганська сотня.
- Творчість Свободи. Культура.
- Архітектура.
- Медики. Журналісти.
- Відкритий університет.
- «Беркут».
- Антимайдан. «Тітушки».
- Локації.
- Люди. Політики.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА СТРУКТУРА

МЕМОРИАЛ ГЕРОЇВ	МУЗЕЙ МАЙДАНУ	ДІМ СВОБОДИ
вшанування і збереження пам'яті	збереження– дослідження– консультування– презентація	дискусія– переосмислення– навчання– поширення– спільнодія– творчість

СКЛАДНИКИ ТА ЧЕРГОВІСТЬ СПОРУДЖЕННЯ

ПЕРША ЧЕРГА:

1. МЕМОРИАЛ ГЕРОЇВ: меморіальний інформаційно-експозиційний простір збереження та впорядкування місць пам'яті – «дорога пам'яті»; вшанування учасників подій та загиблих; суспільних комеморативних практик та індивідуальних переживань; усвідомлення самопожертви, безстрашності, самоорганізації та спільної дії. У фокусі – тема Героїв Небесної Сотні.

- Територія Пам'яті (капличка, сквер, алея, місця загибелі, «річка пам'яті»).
- Пам'ятник(и) Героям Небесної Сотні, учасникам Революції Гідності.
- Інформаційно-освітній центр.
- Меморіальна експозиція.
- Садово-парковий простір.
- Офісно-адміністративне приміщення.

ДРУГА ЧЕРГА:

2. МУЗЕЙ МАЙДАНУ: сучасний простір мультимедійної інтерактивної експозиційної, фондової, наукової, управлінської та комунікаційної діяльності. У фокусі – тема Революції Гідності, інших Майданів, боротьби за права і гідність людини та незалежність держави.

- Вхідна зона.
- Простір головної експозиції.
- Простір змінних виставок.
- Фондосховище.

- Архів.
- Наукова бібліотека.
- Аудиторіум (кіноконцертний конференц-зал).
- Дитячий музей.
- Реставраційна майстерня.
- Науково-дослідний і методичний центри.
- Офісно-адміністративні приміщення.

3. ДІМ СВОБОДИ: публічний залучальний культурно-освітній простір для генерування нових смислів, плекання критичного мислення та дискусії, активізації ініціативності й відповідальності, практикування креативності та спільних дій.

- Освітньо-дискусійний комунікаційний центр.
- Центр громадських інновацій та ініціатив.
- Інформаційний центр (медіатека).
- Дитяча школа.
- Творчі студії.
- Тренінговий центр.
- Видавництво.

Загальна інфраструктура

- Паркінг для автомобілів і велосипедів.
- Заклади харчування.
- Крамниця.
- Резиденції (кімнати готельного типу).

ЛОКАЦІЯ ТА БУДІВЛЯ

Музейний комплекс має складатися з історичних місць пам'яті, присвячених подіям Революції Гідності й Героям Небесної Сотні, меморіалу та будівель Музею, де мають розташовуватися колекція артефактів, відбуватися заходи за участі громади та проводитися виставки, конференції тощо. Будівля (будівлі) Меморіально-музейного комплексу повинна бути частиною історичного та меморіального простору Революції Гідності й історичного центру міста Києва. Її архітектура презентуватиме поняття свободи та відповідальної колективної дії. Єдиним місцем, що відповідає таким вимогам, містобудівній логіці та історичній зумовленості, є земельна ділянка на Алеї Героїв Небесної Сотні, яка початково відводилася під спорудження музейної будівлі, а після розстрілу мирних протестувальників де-факто набула свого єдиного історично визначеного та суспільно схваленого призначення.

Тимчасові варіанти:

- адаптування частини приміщення Українського дому для розміщення адміністративної частини Меморіально-музейного комплексу та фондової колекції, створення змінної експозиції, провадження програмної діяльності;
- спорудження конструкції аркового типу за адресою: м. Київ, Алея Героїв Небесної Сотні, 3–5 для створення змінної експозиції, провадження програмної діяльності.

Остаточний варіант розташування в межах:

- земельної ділянки комунальної форми власності територіальної громади міста Києва за адресою: м. Київ, Алея Героїв Небесної Сотні, 3–5;
- частини земельної ділянки комунальної форми власності територіальної громади міста Києва за адресою: м. Київ, Алея Героїв Небесної Сотні, 4, що перебуває в постійному користуванні Державного підприємства «Готель Україна»;
- земельної ділянки комунальної форми власності територіальної громади міста Києва (територія вулиць, доріг і схилів Алеї Героїв Небесної Сотні) від площі Майдан Незалежності до Алеї Героїв Небесної Сотні, 3–5 включно.

ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ АРХІТЕКТУРНОЇ ПРОГРАМИ

Передбачається, що територія Меморіально-музейного комплексу охоплюватиме три окремі земельні ділянки:

1. Алея Героїв Небесної Сотні, 3–5 (площа 1,22 га).
2. Алея Героїв Небесної Сотні, 4 (площа 0,18 га).
3. Територія вулиць і доріг від площі Майдан Незалежності до Алеї Героїв Небесної Сотні, 3–5 (площа 1,40 га).

Функціонально-тематичне призначення ділянок може бути таким:

- ділянка 1 – **МІСЦЕ ПЕРЕМОГИ;**
- ділянка 2 – **МІСЦЕ СКОРБОТИ;**
- ділянка 3 – **АЛЕЯ ПАМ'ЯТІ.**

Спорудження меморіалу та музейної будівлі планується на ділянці 1. Ділянки 2 і 3 розглядаються як частини єдиного меморіального простору й архітектурного ансамблю та є невід'ємними складниками архітектурного планування.

На ділянці 2 у 2014 році силами громади було встановлено дерев'яний поминальний хрест і поминальну екуменічну каплицю Непорочного Серця Марії та Українських Новомучеників (Української греко-католицької церкви). Пізніше тут було здійснено благоустрій прилеглої території та створено сквер Небесної Сотні й реконструйовано стелу пам'яті з фотографіями Героїв Небесної Сотні. Архітектурний проект має передбачити збереження та включення цих об'єктів до території Меморіально-музейного комплексу.

На ділянці 3 містяться пам'ятні знаки, фотографії Героїв Небесної Сотні, нерухомі пам'ятки Революції Гідності. Люди приносять до них сотні квітів та свічок. Усі комеморативні заходи відбуваються саме тут. У дні офіційних ушанувань тут спалахують «промені гідності», запалюються поминальні лампадки, на схилах алеї висаджуються квіткові композиції. Передбачається, що проїжджа частина алеї має бути пішохідною та озелененою з можливим використанням води як символу водночас пам'яті та могутності і засобу відновлення та реабілітації.

Розташування Меморіально-музейного комплексу на ділянці 1 є символічним, оскільки під час бойових дій Революції Гідності фактично незброєні протестувальники йшли з низинної місцевості вулиці Хрещатик на штурм «висоти» проти озброєних вогнепальною зброєю силовиків. Вулиця Інститутська стала своєрідною українською Голгофою.

У заходах із меморіалізації подій Революції Гідності фінальною точкою «дороги пам'яті» мають стати Меморіал і споруда Музею, які символізували б перемогу добра, воскресіння після смерті.

Із погляду містобудування розташування громадської споруди в адміністративно-громадському центрі міста є доцільним. Це відповідає функції території, закладеній у містобудівну документацію з розвитку міста. На цій ділянці на нинішній момент розташовано

котлован, який виник унаслідок демонтажу будівлі виставкового комплексу, що стояв тут із середини ХХ ст. Ділянка має ухил.

Поблизу проектованої території Меморіально-музейного комплексу розміщено такі споруди: пішохідний міст через Алею Героїв Небесної Сотні, Міжнародний центр культури і мистецтв Федерації профспілок України (Жовтневий палац, під час Революції – «Палац Свободи»), кінотеатр «Кінопалац», Клуб Кабінету Міністрів України, Національний банк України; на іншому боці вулиці – готель «Україна», наземний павільйон виходу зі станції метро «Хрещатик», банк «Аркада», Будинок письменників.

Ділянки проектування розташовано в пам'яткоохоронних зонах – архітектурній охоронній зоні, зоні Центрального історичного ареалу, зоні регулювання забудови I категорії.

Пам'ятки культурної спадщини, розташовані поблизу земельної ділянки:

національного значення:

- Алея Героїв Небесної Сотні, 1 – Інститут шляхетних дівчат 1838–1843 рр. (нині Міжнародний центр культури і мистецтв Федерації профспілок України); 1953–1958 рр. – пам'ятка архітектури та містобудування, пам'ятка історії;

місцевого значення:

- вул. Інститутська, 7 – будинок біржі 1870–1873 рр. (нині Клуб Кабінету Міністрів), пам'ятка архітектури;
- вул. Інститутська, 8 – особняк Лібермана 80-х років ХІХ ст. (нині Будинок письменників); початок ХХ ст. – пам'ятка архітектури;
- вул. Інститутська, 9 – будинок дворянського зібрання 1840–1842 рр. (нині Національний банк України), 1905–1907 рр. – пам'ятка архітектури.

Простір між наявними меморіальними об'єктами та меморіалом, які буде споруджено, повинен бути достатнім для проведення офіційних та громадських заходів, стати своєрідним форумом, символічно уособлювати Майдан – місце публічних зібрань.

Архітектурне завдання полягає у створенні такого проекту Меморіально-музейного комплексу, який найповніше відповідатиме його місії та програмній діяльності, простору основної експозиції, а також стане своєрідним лендмарком найвищої архітектурної якості та одним із символів нинішнього Києва. Меморіал та архітектура музею повинні бути сучасними, мультимедійними, інтерактивними, інноваційним, з проекцією в майбутнє як складник перспективної культури ХХІ століття, яскравим внеском з оновлення архітектурного обличчя столиці держави та особливим громадським простором. Будівля музею й територія всього Меморіально-музейного комплексу повинні не просто адаптуватися до нинішнього містобудівного краєвиду та суспільно-економічної ситуації, а й запровадити нові функціональні та естетичні стандарти.

Важливо, щоб у межах Меморіально-музейного комплексу частина земель залишалися зеленими й упорядкованими, виконували функції ландшафтного парку.